

УДК 332.1

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

ANALYTICAL PROVISION FOR EVALUATION OF ECONOMIC POTENTIAL OF REGIONAL DEVELOPMENT

Ладонько Л.С.доктор економічних наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського**Мітал О.Г.**кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Основне завдання дослідження – вдосконалення методичних засад оцінки економічної спроможності розвитку регіонів і розроблення практичних рекомендацій щодо стратегічних напрямів економічного забезпечення регіонального розвитку. Запропоновано методологію формування системи індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем та здійснено системну оцінку соціально-економічного потенціалу розвитку регіонів України.

Ключові слова: методичні підходи, система індикаторів, економічний потенціал, регіон, розвиток, ресурси, ефективність, принципи оцінки, масштаби розвиненості потенціалу.

Основная задача исследования – усовершенствование методических основ оценки экономической состоятельности развития регионов и разработка практических рекомендаций по стратегическим направлениям экономического обеспечения регионального развития. Предложена методология формирования системы индикаторов эффективности развития региональных социально-экономических систем и осуществлена системная оценка социально-экономического потенциала развития регионов Украины.

Ключевые слова: методические подходы, система индикаторов, экономический потенциал, регион, развитие, ресурсы, эффективность, принципы оценки, масштабы развитости потенциала.

The main objective of the study is to improve the methodological principles for assessing the economic potential of regional development and to develop practical recommendations on strategic directions of economic provision of regional development. The methodology of the system of indicators of the effectiveness of the development of regional socio-economic systems is proposed and a systematic assessment of the socio-economic potential of the development of the regions of Ukraine is carried out.

Key words: methodical approaches, system of indicators, economic potential, region, development, resources, efficiency, principles of evaluation, scale of development potential.

Постановка проблеми. Децентралізація управління, яка зараз широко впроваджується в Україні, зумовлює поглиблення інтересів до регіонального розвитку. Важливим моментом під час впровадження політики децентралізації є розроблення методики, яка б давала оцінку наявного потенціалу для розвитку регіонів у різних сферах. Особливим аспектом є проблема ефективного використання економічного потенціалу, який розглядається як один з основних факторів, що визначає розвиток регіональної соціально-економічної системи. Оскільки регіони формуються як цілісні комплекси, збалансовані за природно-ресурсною, демографічною, виробничою, соціальною та екологічною підсистемами, а їх потенціал – під впливом ендогенних та екзогенних факторів, зазначене орієнтує

регіон на досягнення визначених стратегічних цілей розвитку у відповідності з наявним ресурсним забезпеченням. Тому основним завданням під час оцінювання потенціалу регіонального розвитку є розроблення методичних підходів, визначення основних показників, що їх характеризують, а також з'ясування факторів, що безпосередньо впливають на розвиток різних сфер життєдіяльності регіонів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні складники та аспекти економічного потенціалу регіону досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені, такі як В. Адріанов, О. Алімов, І. Должанський, Н. Краснокутська, В. Нагірна, В. Микитенко, О. Олексюк, Р. Симіонов, В. Пила, С. Тульчинська та інші. Однак залишаються недостатньо вивченими питання недоскона-

лості інструментів розкриття економічного потенціалу регіонів, що приводить до обмеженості його використання, ігнорування потенційних можливостей під час вирішення інституційних завдань.

Мета статті. Метою статті є аналіз, узагальнення та удосконалення методичних підходів до розроблення та застосування методів управління розвитком економічного потенціалу регіону та оцінки його ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поточні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів потребують більш сучасних інструментів регулювання регіонального розвитку. На перший план виходять інструменти, здатні забезпечити регіони та громади стимулами для пошуку власних ресурсів, стимулювати їх до активізації внутрішніх резервів розвитку. Успіх започаткованих реформ децентралізації у нашій країні, розширення владних повноважень і фінансових ресурсів регіонів та забезпечення їх економічної безпеки залежить від можливості самих регіонів утримувати стійку економічну динаміку навіть в умовах безпрецедентного тиску негативних макроекономічних явищ [1].

Економічний потенціал регіону можна визначити як сукупну здатність економіки регіону, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати високоякісну продукцію, товари, послуги, які задовольняють суспільні потреби, забезпечують розвиток виробництва і споживання [2]. Крім того, це кількісно-якісна характеристика наявності й можливості використання всіх видів ресурсів, які має держава (регіон), для свого економічного та соціального прогресу та розвитку.

Є досить багато підходів до способів класифікації складників економічного потенціалу регіону. Так, **економічний потенціал регіону** може бути представлений у вигляді комплексу взаємопов'язаних потенціалів як складових частин структури економіки регіональної соціально-економічної системи або видів економічних ресурсів, сфер діяльності, напрямів використання.

Найбільш часто для аналізу та оцінки автори виділяють такі детермінанти економічного потенціалу регіону:

Природно-ресурсний складник – є основою матеріального виробництва і характеризує природні багатства економіки регіону, уже залучені в господарський оборот, а також доступні для освоєння за наявних технологій і соціально-економічних відносин;

Виробничо-технологічний складник – це сукупність виробничих (будинків, споруджень, обладнання та устаткування) і технологічних ресурсів, яка характеризує здатність економічного комплексу регіону впроваджувати інноваційні технології, оперативно переорієнтувати виробничі потужності, налагоджувати ефективне виробництво нової (вдосконаленої) продукції. Цей складник відображає виробни-

чий і технологічний стан, наявність резервів чи можливостей їх отримання, рівень технологічного розвитку, сприйнятливість регіональних економічних систем до нововведень та інших стратегічних змін. Відтворення виробничо-технологічного потенціалу є одним із факторів соціально-економічного розвитку регіонів. Проте у зв'язку з розбалансованістю та регіональними диспропорціями у розвитку та розміщенні промислового виробництва України роль останнього у загальному соціально-економічному розвитку відрізняється у різних регіонах;

Кадровий складник – трудові ресурси регіону, що включають чисельність активного працездатного населення за його обсягом і якістю, освітнім і професійно-кваліфікаційним рівнем, підприємницькою спроможністю. Це особливий вид ресурсу, який є носієм знань та інформації; це наявність та здатність кваліфікованих кадрів здійснювати інноваційний процес у промисловості (кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів I–IV рівнів акредитації; чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи; фахівці вищої кваліфікації, які зайняті в промисловому комплексі України). Цей складник формується, розвивається і реалізується протягом усього трудового життя, визначає систему менеджменту виробничої діяльності, її гнучкість, адаптивність, сприйнятливість до змін.

Одним із найважливіших показників функціонування як національного, та і регіонального ринків праці є показник економічної активності населення, який об'єктивно відображає соціально-економічний стан суспільства в поточному періоді та використовується для розроблення соціальних програм та коригування всієї соціальної політики держави загалом. Для аналізу кількісного складу трудового потенціалу країни ключове значення має динаміка чисельності економічно активного населення у віці 15–70 років, що є основою його складовою частиною. За останні 10 років кількість цієї категорії населення зменшилася майже на 20%. Причиною тому стали як об'єктивні процеси природного скорочення населення, що спостерігаються в Україні протягом останніх 25 років, так і воєнні дії та втрата частини території, в межах якої на сучасному етапі неможливо вести облік. Що стосується його частки в загальній кількості населення, то вона не досягає навіть 50%, а за 2014–2015 рр. суттєво скоротилася (до 46,3 та 42,2% відповідно). Щодо населення цієї ж вікової групи (15–70 років) частка стабільна – переважно в межах 62–64%. Економічно активне населення у працездатному віці становить 71–73% від населення відповідної вікової групи.

Цілком зрозумілим є те, що на ринку праці найбільш конкурентоспроможними є особи, що мають вищу освіту, тому серед них найвищий рівень економічної активності – 76,9% від

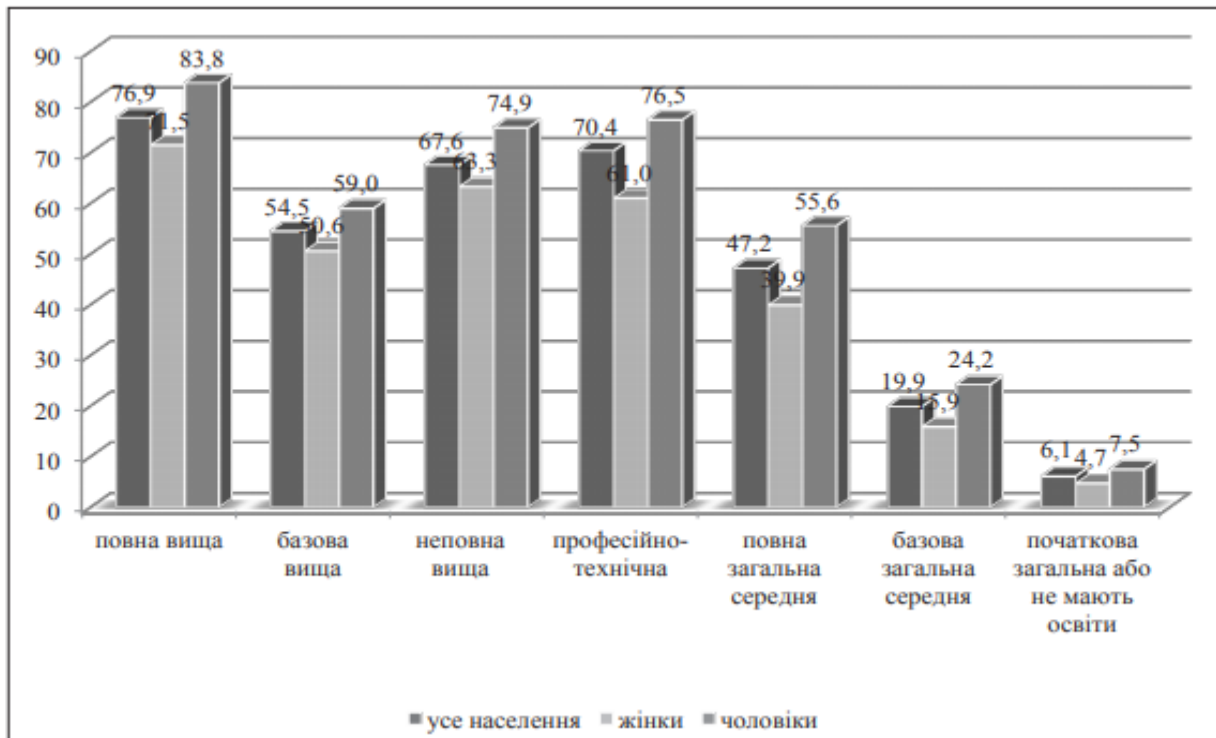

Рис. 1. Рівень економічної активності населення України віком 15–70 років залежно від статі та рівня освіти у 2017 році (у % до населення відповідного рівня освіти)

Джерело: згруповано та систематизовано автором за даними Державного комітету статистики України та регіональних комітетів статистики [2]

загальної кількості економічно активних осіб. На другому місці за рівнем економічної активності знаходяться особи з професійно-технічною освітою, а саме 70,4%. Найнижчий рівень економічної активності зафіксовано серед осіб із базовою загальною середньою (19,9%), а також початковою загальною або серед тих, що не мали освіти (6,1%). За розподілом рівня економічно активного населення серед чоловіків та жінок склалася певна статевая диспропорція. Зокрема, за рівнем економічної активності серед осіб, які мають будь-яку освіту, перевагу мають чоловіки (рис. 1).

Для оцінки цього складника потенціалу проаналізуємо кількість економічно активного населення працездатного віку за регіонами (таблиця 1).

Так, за аналізований період економіка України втратила 1842,0 тис. чол. працездатного населення. Загалом за рівнем забезпечення трудовим потенціалом всі регіони України можна поділити на три групи: 1) регіони із значною часткою працездатного населення, але дуже низькими показниками природного руху, значним механічним відтоком людей (Харківська, Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Київська області та місто Київ); 2) регіони із значною часткою працездатних людей, високими показниками «старіння» населення, від'ємними або незначними додатними показниками природного приросту населення, незначним механіч-

ним відтоком населення (Одеська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Рівненська, Івано-Франківська, Чернігівська, Житомирська); 3) регіони із найнижчою в Україні часткою працездатного населення, дуже низьким (від'ємним) природним приростом населення, найвищою часткою осіб пенсійного віку, значним відтоком населення (Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська, Чернівецька, Закарпатська, Волинська області) [2].

Таким чином, можна визначити, що характерними ознаками стану використання трудового потенціалу в Україні є: скорочення за останні 10 років чисельності зайнятих на 20,68%, а рівня зайнятості – на 2,07%; зростання кількості безробітних на 9,22%, а рівня безробіття – на 33,82%; невідповідність професійно-кваліфікаційної структури трудового потенціалу потребам ринку праці; суттєвий розрив в оплаті праці між нашою країною та іншими країнами світу, занадто низький її рівень, що не лише демотивує працівників, а і поглиблює кризові явища в економіці, посилює проблеми бідності, причому серед економічно активного населення, міграції, демографічної кризи.

Інвестиційно-фінансовий складник – це обсяг фінансових та інвестиційних ресурсів у регіоні, залучених для здійснення господарської діяльності (кошти місцевих бюджетів, господарюю-

Таблиця 1

Економічно активне населення працездатного віку за регіонами у 2014–2017 роках¹ (тис. осіб)

	2014	2015	2016	2017
Україна	19035,2	17396,0	17303,6	17193,2
Вінницька	700,3	710,4	702,2	694,3
Волинська	435,8	432,9	426,3	413,5
Дніпропетровська	1554,6	1555,0	1508,6	1475,5
Донецька	1914,1 ²	852,1	844,5	831,0
Житомирська	539,9	537,5	543,1	547,2
Закарпатська	554,0	550,5	545,6	539,3
Запорізька	807,4	789,9	789,4	780,5
Івано-Франківська	560,5	578,1	578,9	578,3
Київська	771,3	777,6	776,1	780,1
Кіровоградська	420,8	419,7	416,5	416,4
Луганська	953,3 ²	339,5	338,1	330,7
Львівська	1101,6	1116,5	1116,9	1119,7
Миколаївська	532,1	540,9	535,9	529,0
Одеська	1038,2	1048,7	1043,9	1038,2
Полтавська	660,7	649,1	638,4	640,3
Рівненська	486,5	489,9	481,9	476,8
Сумська	496,8	500,4	497,3	498,0
Тернопільська	443,2	449,1	450,1	441,6
Харківська	1285,6	1285,8	1282,2	1285,1
Херсонська	484,0	487,2	488,0	488,1
Хмельницька	545,9	544,3	545,3	545,8
Черкаська	567,3	566,3	566,9	566,6
Чернівецька	361,0	360,5	366,8	366,6
Чернігівська	457,6	459,7	457,0	458,0
м. Київ	1362,7	1354,4	1363,7	1352,6

Джерело: згруповано та систематизовано автором за даними Державного комітету статистики України та регіональних комітетів статистики [2]

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² Дані можуть бути уточнені.

чих суб'єктів, позабюджетних коштів, кредитні ресурси, іноземні інвестиції, запозичення в населення). Він виражається через індекс інвестицій в основний капітал; внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами промислових підприємств; загальний обсяг інвестиційних витрат тощо. Фінансовий складник, на наш погляд, характеризується фінансовою незалежністю, стійкістю і кредитоспроможністю, наявністю ефективної системи управління фінансовими ресурсами, здатної акумулювати та спрямовувати необхідну їх частку на провадження господарської діяльності.

Показником, що характеризує інвестиційно-фінансову складову частину економічного потенціалу, є освоєні обсяги капітальних інвестицій, оскільки саме вони є базовим параметром відтворювального процесу, що визначає можливості оновлення основного капіталу, проведення структурних реформ, стійкого довгострокового економічного та соціального розвитку регіонів (таблиця 2).

Найбільшу інвестиційну активність продемонстрували Дніпропетровська, Київська, Львівська, Одеська області та місто Київ, а найменшу – Чернівецька, Луганська, Закарпатська, Рівненська області.

Згідно з даними офіційної статистики, обсяг капітальних інвестицій в національну економіку у 2017 р. становив 448461,5 млн. грн. При цьому позитивним є те, що майже 50% від загального обсягу було інвестовано у придбання, створення або будівництво нових об'єктів необоротних активів, купівлю машин, обладнання, транспортних засобів – 47,6% усіх інвестицій. Вагома частина капітальних інвестицій у 2017 році була спрямована на капітальний ремонт активів – 38,8 млрд. грн капітальних інвестицій (9,4% від загального обсягу). Провідними сферами економічної діяльності за обсягами залучення капітальних інвестицій у січні-грудні 2017 р. залишаються: промисловість – 33,1%, будівництво – 12,1%, сільське, лісове та рибне господарство – 14,0%, інформація та телекомунікації – 4,1%, оптова та

Таблиця 2

Капітальні інвестиції за регіонами за 2014–2017 роки¹ (млн. грн).

	2014	2015	2016	2017
Україна	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5
Вінницька	5674,6	7373,0	8301,9	11744,1
Волинська	3389,7	6166,8	6384,2	7041,9
Дніпропетровська	20356,5	25919,9	33169,0	42908,5
Донецька	13155,3	8304,3	11902,2	17268,9
Житомирська	2904,9	4044,4	5573,5	7722,0
Закарпатська	2638,7	3778,4	4663,0	5623,7
Запорізька	7034,5	7794,3	11039,7	15879,7
Івано-Франківська	6837,5	9609,3	7947,6	9707,8
Київська	19653,5	24359,1	33411,4	34494,5
Кіровоградська	3122,4	4057,1	6355,3	7320,9
Луганська	5222,6	2060,1	4122,2	3329,8
Львівська	9555,0	13386,5	18605,2	24105,9
Миколаївська	3771,4	5989,9	9730,2	11178,0
Одеська	9361,3	9983,5	16728,7	22299,7
Полтавська	8827,8	8337,9	15265,1	15855,6
Рівненська	2804,6	4334,2	4324,1	6126,8
Сумська	2798,1	3663,0	5762,6	6947,1
Тернопільська	2590,0	3827,5	4888,2	7150,6
Харківська	8032,3	11246,7	16545,9	19361,7
Херсонська	2208,1	3107,4	4591,3	7362,2
Хмельницька	4078,3	6809,3	9123,3	10499,9
Черкаська	3262,1	4485,8	6498,7	8144,2
Чернівецька	1686,9	2789,2	2668,8	2992,1
Чернігівська	2621,2	3550,2	5318,5	7351,1
м. Київ	67832,6	88138,6	106295,5	136044,8

Джерело: згруповано та систематизовано автором за даними Державного комітету статистики України та регіональних комітетів статистики [2]

Примітка. ¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та за 2014–2017 роки без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,0%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,7%, державне управління й оборона та обов'язкове соціальне страхування – 7,4%.

Отже, відтворювальну структуру капітальних інвестицій в Україні можна вважати досить прогресивною, адже домінуючими формами відтворення залишаються придбання нових об'єктів та модернізація наявних. Доволі незначна їх частка вкладається у капітальний ремонт діючих необоротних активів, що є цілком виправданим в сучасних умовах.

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у січні-грудні 2017 року освоєно 69,9% капіталовкладень. Отже, обсяг капітальних інвестицій значною мірою залежить від стійкості фінансового стану національних підприємств. Між тим, обсяги прибутків українських підприємств на фоні затяжної економічної стагнації

можуть виявитися недостатніми для забезпечення достатнього рівня модернізації економіки країни у найближчі роки. Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила всього 5,3%. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 3,5% та 9,2% капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів знизилась у 2017 році до 1,4% проти 3,7% – у 2016 році, що свідчить про несприятливий інвестиційний клімат, основними причинами якого залишаються воєнні дії, структурна деградація економіки, відсутність реформ, тотальна корупція на різних рівнях державного управління, недосконала законодавча база, обтяжлива система оподаткування, нестабільність національної валюти, втрата довіри до банківського сектору, неможливість залучення кредитних ресурсів через їх високу вартість та низький рівень трансформації заощаджень населення і прибутків бізнесу. Частка коштів населення на будівництво житла – 7,8%. Інші джерела фінансування становлять 2,9% [4].

Експортний складник – певний обсяг товарів та послуг, які регіональна економіка спроможна виробити, залучаючи власні й імпортовані фактори виробництва, і реалізувати їх на зовнішніх ринках із максимальною ефективністю. Цей складник визначає сформованість зовнішніх та внутрішніх ринків, чітка експортна спеціалізація; розвиненість транснаціональних елементів: спільні підприємства, вертикально та горизонтально інтегровані структури, промислово-фінансові групи, транскордонні господарські об'єднання.

Як і раніше, у 2016–2017 роках основу товарної структури українського експорту становили недорогочінні метали та вироби з них, продукти рослинного походження, жири та олії тваринного або рослинного походження, мінеральні продукти, механічні та електричні машини, готові харчові продукти, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості й деревина і вироби з деревини. У загальному обсязі експорту товарів у 2017 році порівняно із 2016 р. збільшилася частка руд, шлаку і золи, насіння і плодів олійних рослин. Натомість відбулося незначне зменшення частки чорних металів, зернових культур, електричних та механічних машин [4].

Основу товарної структури українського імпорту у 2016–2017 роках становила високотехнологічна продукція, а саме: мінеральні продукти, механічні та електричні машини, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, недорогочінні метали та вироби з них, готові харчові продукти, текстильні матеріали та текстильні вироби й продукти рослинного походження.

У загальному обсязі імпорту товарів несуттєво збільшилася частка палив мінеральних,

нафти і продуктів її перегонки, засобів наземного транспорту (крім залізничного). Зменшилася частка механічних машин, пластмаси, полімерних матеріалів, фармацевтичної продукції. У регіональному розрізі найбільший експортний потенціал мають Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська, Одеська області та місто Київ, підприємства яких найактивніше здійснювали зовнішню торгівлю товарами в січні-листопаді 2017 року (таблиця 3).

Інноваційний складник – сукупність наукових знань, інновацій, кадрових ресурсів, що знаходяться на різних стадіях науково-відтворювального циклу та спрямовані на інноваційну діяльність. Згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «інноваційний потенціал – це сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничо-соціальних та освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки» [5].

Об'єктивно оцінюючи цю складову частину економічного потенціалу, можна навести такі дані: упродовж 2014–2017 років питома вага інноваційно активних підприємств максимально становила 17,3%. Із загальної кількості обстежених підприємств лише 5,0% займалися технологічними інноваціями (продуктовими або процесними), 6,6% – нетехнологічними (організаційні та/або маркетингові), 6,8% – технологічними та нетехнологічними інноваціями. Як і у минулих роках, найвищий рівень інноваційної активності у 2017 році спостерігався серед підприємств у сфері інформації та телекомунікації (22,1%) і переробної промисловості (22,0%).

На основі аналізу статистичних даних можна зауважити (таблиця 4), що кількість інноваційно

Таблиця 3

Обсяги зовнішньої торгівлі товарами в січні-листопаді 2017 року

	Експорт			Імпорт		
	млн. дол. США	у % до січня-листопада 2016 р.	у % до загального обсягу	млн. дол. США	у % до січня-листопада 2016 р.	у % до загального обсягу
Усього	39486,1	120,6	100,0	44697,6	127,5	100,0
у тому числі						
Дніпропетровська	6376,3	120,4	16,1	4165,5	135,5	9,3
Донецька	4020,0	128,1	10,2	1794,4	183,5	4,0
Закарпатська	1324,9	118,6	3,4	1232,4	118,3	2,8
Запорізька	2835,9	136,5	7,2	1179,2	131,2	2,6
Київська	1605,4	105,3	4,1	3109,3	116,1	7,0
Львівська	1451,4	126,1	3,7	1984,5	129,7	4,4
Миколаївська	1701,8	117,8	4,3	700,0	112,4	1,6
Одеська	1660,4	122,5	4,2	1293,4	118,4	2,9
Полтавська	1691,0	132,1	4,3	1040,6	139,3	2,3
Харківська	1082,5	117,0	2,7	1472,3	109,4	3,3
м. Київ	8927,6	115,6	22,6	17696,2	122,9	39,6

Джерело: згруповано та систематизовано автором за даними Державного комітету статистики України та регіональних комітетів статистики [2; 4]

Таблиця 4

Ретроспективні данні щодо інноваційного розвитку регіональної економіки України у 2014–2017 рр.

Регіони України, області	Об'єкти ретроспективної оцінки інноваційної діяльності											
	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць			Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості пром. підприємств, %			Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.			Частка реалізованої іннов. продукції у заг. обсязі реаліз. пром. продукції, %		
	2014	2015	2017	2014	2015	2017	2014	2015	2017	2014	2015	2017
Україна	1609	824	579	16,1	17,3	16,2	25669,0	23050,1	17714,2	2,5	1,4	1,0
Крим	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Вінницька	46	25	24	14,2	14,7	15,4	664,1	192,4	454,7	2,3	0,6	0,5
Волинська	30	12	17	10,8	11,5	16,0	316,6	383,6	66,8	2,5	2,2	2,0
Дніпропетровська	109	63	51	13,4	13,1	11,0	1563,1	1145,5	297,8	0,7	0,4	0,3
Донецька	45	28	22	14,6	11,7	11,5	1018,0	4591,8	3301,9	1,7	2,6	2,1
Житомирська	48	28	23	12,5	15,4	13,9	255,2	372,3	155,9	1,4	1,8	1,6
Закарпатська	16	14	12	6,0	10,1	9,0	837,6	583,2	358,1	8,4	4,6	4,2
Запорізька	108	49	42	22,9	20,9	19,1	1530,0	3162,3	4041,2	1,7	2,7	2,2
Івано-Франківська	99	27	28	22,8	21,6	21,7	883,2	242,0	105,4	3,8	1,3	1,8
Київська	66	44	37	11,6	13,3	11,0	897,4	618,8	770,6	2,2	0,8	0,9
Кіровоградська	49	25	24	17,3	24,7	22,6	504,4	354,7	405,6	2,9	2,3	2,3
Луганська	16	9	7	12,2	11,2	10,0	38,0	373,2	13,1	0,2	1,8	1,2
Львівська	129	64	28	16,4	19,3	15,2	731,9	1193,9	763,1	2,1	1,9	1,9
Миколаївська	67	29	25	19,9	31,1	26,9	363,8	71,2	417,3	1,5	0,3	0,9
Одеська	67	36	36	16,8	19,3	15,7	698,7	544,4	157,6	2,4	1,2	1,1
Полтавська	33	30	27	8,0	16,3	10,4	6519,5	1938,5	243,2	8,9	1,9	2,0
Рівненська	45	13	8	14,9	10,6	5,9	134,6	67,3	9,3	0,8	0,4	0,4
Сумська	46	23	24	17,6	19,8	20,5	2610,7	1751,9	601,9	10,4	7,1	0,5
Тернопільська	36	16	25	14,9	17,4	27,5	133,4	249,3	126,9	1,7	2,8	2,9
Харківська	191	117	111	22,4	28,6	28,1	2609,8	2742,4	2515,9	3,8	3,4	3,6
Херсонська	54	19	15	24,2	20,6	15,5	657,8	175,4	287,6	5,4	1,4	1,8
Хмельницька	38	18	8	11,0	12,3	5,7	162,8	127,1	27,8	0,9	0,7	0,8
Черкаська	37	25	32	10,6	17,2	24,4	556,3	289,7	583,1	1,6	0,7	1,0
Чернівецька	34	9	8	15,6	16,9	14,5	81,7	100,0	46,3	2,0	2,4	2,1
Чернігівська	32	15	10	13,1	13,2	9,6	151,7	95,9	345,4	1,0	0,5	0,8
м. Київ	168	86	95	21,7	17,3	20,7	1748,6	1683,3	1617,7	2,0	0,4	0,5
м. Севастополь	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Джерело: згруповано та систематизовано автором за даними Державного комітету статистики України та регіональних комітетів статистики [2]

активних підприємств скоротилася майже в 3 рази. Вище середнього по Україні рівень інноваційної активності у 2014–2017 рр. був у Харківській, Миколаївській, Кіровоградській, Івано-Франківській, областях (28,1–21,7%). Найбільший приріст інноваційно активних підприємств за 2016–2017 роки показали Тернопільська та Черкаська області, а от найбільше скорочення чисельності інноваційно активних підприємств відбулось у Рівненській, Хмельницькій, Чернігівській областях. Частка інноваційно активних підприємств у областях, що мали статус промислових лідерів (Луганська, Донецька, Дніпропетровська області України), у 2014–2017 рр. становила лише 10,0–11,0% і не досягла середнього рівня за регіонами.

Одним із найбільш важливих результативних показників інноваційного розвитку регіону є обсяг інноваційних товарів (робіт, послуг) у відсотках від загального обсягу відвантажених товарів (робіт, послуг). Найбільшу кількість інноваційних видів продукції за останні роки було виготовлено на підприємствах Закарпатської, Харківської, Тернопільської, Кіровоградської та Запорізької областей. А от у таких промислових регіонах, як Дніпропетровська, Сумська області та м. Київ, виробництво та реалізація інноваційної продукції впала до рекордно низького рівня. Як впливає з даних, поданих в таблиці 3, регіони досить істотно різняться між собою за величиною цього показника – від 0,3% у Дніпропетровській області до максимальних 4,2% у Закарпатській області.

За видами економічної діяльності інноваційне оновлення продукції відбулося на підприємствах з виробництва машин і устаткування, а на тих, що не відносяться до інших угруповань, – харчових продуктів, металургійного виробництва.

Загалом негативна динаміка інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств та низький показник реалізації інноваційних товарів та послуг свідчать про недостатній інноваційний потенціал більшості регіонів. Така ситуація приводить до необхідності вимушеного збільшення імпорту нових технологій, готової продукції та до скорочення експортних операцій щодо вітчизняної інноваційної продукції.

Аналізуючи сучасний стан використання складових частин економічного потенціалу, виявлено такі проблеми: недостатній ступінь впровадження енерго- і ресурсозберігаючих технологій, використання альтернативних видів енергії, палива та вторинної сировини може збільшити ресурсні обмеження розвитку економіки держави та привести до виснаження мінерально-сировинних ресурсів; падіння наукоємності ключових сфер економіки регіонів; спостерігається недостатня ефективність діяльності регіонального промислового виробництва та механізмів управління його технологічним розвитком; зношеність основних виробничих засобів промисловості регіонів; скорочення трудового потенціалу, дефіцит освічених робітничих кадрів та недостатні рівні підготовки наукових кадрів вищої кваліфіка-

ції; недостатній інноваційний потенціал більшості регіонів і як наслідок – зменшення кількості інноваційно активних підприємств та катастрофічно мала частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої.

Недосконалість інструментів розкриття економічного потенціалу регіонів приводить до обмеженості його використання, ігнорування потенційних можливостей під час вирішення інституційних завдань. Інституційним інструментом розкриття внутрішнього потенціалу регіону є регіональні стратегії. У чинних стратегіях регіонального розвитку відсутні системний і всебічний аналіз внутрішнього потенціалу регіону та визначення способів його використання. У регіональних стратегіях присутній аналіз окремих галузей та сфер діяльності, які становлять господарську основу для регіону, проте він не має стратегічної спрямованості як загалом, так і в контексті підвищення інвестиційної привабливості регіонів зокрема. З тексту стратегії інвестору важко дійти висновків про можливість здійснення капіталовкладень. Відповідно, проведений у такий спосіб аналіз стану розвитку окремих видів економічної діяльності не сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу регіону.

Так, у стратегіях регіонального розвитку Львівської та Чернігівської областей найбільша увага приділена підвищенню рівня інвестиційної привабливості та інноваційної спроможності регіону [6; 7]. Для Луганської та Донецької областей пріоритетним є підвищення рівня конкурентоспроможності реального сектору економіки та території регіону [8]. У «Стратегії розвитку Волинської області до 2020 року» серед основних стратегічних напрямів розвитку регіону особливо виокремлено туристично-рекреаційну сферу [9]. Натомість у стратегії розвитку Закарпатської області до 2020 року одним із перших пріоритетних напрямів є розвиток людського та соціального капіталу [10]. Отже, оцінка ефективності виростання економічного потенціалу регіону повинна здійснюватися через призму визначених стратегічних напрямів його залучення і може виступати одним із найважливіших критеріїв рівня розвиненості економіки, реальних можливостей росту добробуту громад і дієвості стратегічного управління розвитком складового механізму ринкових відносин регіону.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що окремі регіони мають певні особливості розвитку та спеціалізацію, а отже, мають різний економічний потенціал як за структурою, так і за ступенем сформованості. Розроблення та обґрунтування напрямів реалізації процесів щодо формування економічного потенціалу регіонів України та нарощування його масштабів залежить від врахування глибокої комплексності та етапності цього процесу. Адаже визначення пріоритетних напрямів є запорукою системного та збалансованого розвитку регіонів загалом та конститутивно-ключовою основою для розбудови регіональної економічної системи зокрема. Таким чином, беручи

Таблиця 8

Система індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем

Індикатор	Результативні показники оцінки економічного потенціалу
Стратегування регіонального розвитку	Наявність стратегії та програм розвитку регіону; створення публічно-приватних партнерств; місцевий діловий клімат та конкурентне становище громади; результативність програмно-цільового управління тощо.
Оперативне управління регіоном	Кількість адміністративно-територіальних одиниць регіону; дієвість виконавчої влади; дієвість інституцій громадянського суспільства та органів самоорганізації населення; методи та механізми управління; налагодження комунікацій з громадою тощо.
Інноваційно-інвестиційний розвиток регіону	Кількість організації, які виконують наукові дослідження й розробки; чисельність науковців; обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт; кількість підприємств, що займалися інноваціями; кількість впроваджених нових технологічних процесів; питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової; джерела, структура та обсяги фінансування інноваційної діяльності тощо.
Соціально-економічний розвиток регіону	Соціальний складник розвитку: чисельність та структура населення; природний та міграційний рух населення; здоров'я, моральність, інтелектуальність населення регіону; доступність, кількість, якість та структура медичних та освітніх навчальних закладів. Економічний складник розвитку: ВРП; кількість підприємств та суб'єктів господарювання; обсяг реалізованої продукції; витрати на персонал та оплату праці; обсяг і структура товарообороту; довжина та якість транспортних сполучень; енергоефективне споживання тощо.
Рекреаційно-туристичний розвиток регіону	Культурна спадщина регіону; якість туристичної інфраструктури; показники розвитку візного і візного туризму; природно-кліматичні умови; наявність та спрямованість рекреаційних комплексів регіону; екологічний складник розвитку тощо.
Створення конкурентних переваг через створення позитивного іміджу регіону	Дотримання демократичних засад розвитку; забезпечення прав і свобод людини; забезпечення належного рівня життя населення; рейтингові показники розвитку регіону; стан внутрішньої і зовнішньої інформаційних систем; регіональні засоби масової інформації; соціальні, маркетингові дослідження тощо.

до уваги вирішальні стратегічні напрями та фактори розвитку регіону, можна визначити систему індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем (таблиця 8).

Об'єктивна ідентифікація цих напрямів базується на результатах детального вивчення тео-

ретико-методологічних основ формування економічного потенціалу, які є органічними в умовах ресурсних обмежень та практичних проявів закономірностей, тенденцій та чинників впливу на темпи формування економічного потенціалу в регіонах держави та України загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ. К.: НІСД, 2015. 92 с.
2. Електронний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Ахромкін Є.М. Ресурси України: регіональний аспект / Є.М. Ахромкін // Ефективна економіка № 11, 2010. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=500>.
4. Доповідь Про соціально-економічне становище України за 2017 рік / Державна служба статистики України, 2018 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/mp/dopovidx/arh_dop2017.html.
5. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" від 16.01.2003 р. № 433'IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433'15>.
6. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2027 року. URL: http://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategy-LV-OBL.pdf.
7. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року. URL: <http://cg.gov.ua/index.php?id=118434&tp=012>.
8. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року. URL: <http://donoda.gov.ua/?lang=ua&sec=03.04&iface=Public&cmd=view&args=id:227096.6>.
9. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року. URL: <http://voladm.gov.ua/proekt-strategi%D1%97-rozvitku-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2020-roku/>.
10. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf.